

«Varsleren» er ingen vanlig varsler

I historien som fortelles i boken *Varsleren*, var det ikke behov for noe varsling, og den som varslet led ikke den skjebne varslere ofte gjør.

Boken *Varsleren* (1) førte til store oppslag i mange aviser. I boken blir en rekke navngitte personer utsatt for krass kritikk, og hovedpersonen Ola Didrik Saugstad omtales som varsler. I Tidsskriftet har boken vært utgangspunkt for to lederartikler (2, 3) og to kommentarartikler (4, 5). I en kronikk i *Morgenbladet* (16.–22. juni 2006) hevder Jan Helge Solbakk at Hustad med sine alvorlige anklager sannsynligvis «har truffet spikeren på hodet» fordi mange av dem som var involvert i saken, ikke har tatt til motmæle. Han kan ikke ha lest to av de nevnte artiklene i Tidsskriftet (2, 4). Jeg var klinikkssjef på Barneklubben i de aktuelle årene og har vegret meg sterkt for å delta i debatten av grunner som omtales senere i dette innlegget.

Hovedpersonen heter Fredrik. En liten prematur gutt som veide 850 gram ved fødselen, og som døde 22 måneder gammel av en alvorlig bronkopolmonal dysplasi med pulmonal hypertensjon og hjertesvikt. En tragisk, men dessverre velkjent skjebne for mange av de minste premature på den tiden. Storparten av sitt korte liv var han på lokal barneavdeling, og tilstanden forverret seg, spesielt fra nyttår 1992. Det var mye kontakt mellom den lokale barneavdelingen og nyfødtavdelingen på Rikshospitalet. Primo april skrev legene i søknaden om overføring til Rikshospitalet: «Det eksisterer stor usikkerhet om hvilke tiltak som skal treffes, sentrale spørsmål er respiratorbehandling, resuscitering. Vi trenger hjelp til å avklare hans pulmonale og kardiale situasjon, og til veiledning om hvordan vi skal nærme oss de nevnte problemene. Vi er svært glade, både på avdelingens og foreldrenes vegne, for at han kan tas imot på kort varsel.» Fredrik døde første døgn etter innkomst. Han hadde da vært igjennom en lungefunksjonsundersøkelse etterfulgt av en hjerteundersøkelse.

Anklagen

I november 1995 kom anklagen om at Fredrik og en annen pasient kanskje døde som et resultat av forskning. Rikshospitalet meldte derfor saken til Fylkeslegen. Det ble

oppnevnt utenlandsk sakkyndig. 30.6. 1999 kom Fylkeslegens konklusjon. Der fikk Barneklubben ledelse kritikk for at Fredrik gikk igjennom en lungefunksjonsundersøkelse kvelden før han døde 7.4. 1992. Det ble ikke funnet grunnlag for «ytterligere kritikk mot leger eller annet involvert helsepersonell» og intet ble betegnet som «faglig uansvarlig». Forskning ble ikke nevnt i konklusjonen. Det ble ikke funnet grunnlag for kritikk når det gjaldt den andre pasienten. Jeg bestemte meg for å akseptere kritikken, men skrev også at jeg ikke var enig.

Ola Didrik Saugstads advokat aksepterte også Fylkeslegens konklusjon. I et brev til meg datert 9.9. 1999 skrev han bl.a.: «Det er vel all grunn til å tro at guttens liv ikke sto til å redde, men at den behandling han fikk på Barneklubben betød en fremskynning av døden, så svak som gutten var. Det betyr naturligvis ikke at ikke behandlingen skjedde i god mening, men det er uenighet om hvor forsvarlig den var.» I brev datert 21.9. 1999 henla Fylkeslegen saken. Da trodde de fleste av oss at saken var avsluttet. Men det var den altså ikke.

Boken

Boken *Varsleren* er Saugstads versjon av en vond og vanskelig konflikt. Ingen av de andre som ble spurt, ville stille opp da forfatteren ba om det. Man må kunne spørre seg om hvorfor. Selv ble jeg ringt opp én gang – i fjor. Navnet Jon Hustad var ukjent for meg, men han sa at han skulle skrive en bok om Fredrik og at han gjerne ville snakke med meg om en gutt som døde i 1992. Jeg visste selvfølgelig hvem det var. Jeg reagerte med å si at det kunne og ville jeg ikke. Etter mitt syn var denne vonden saken avgjort med Fylkeslegens vedtak i 1999, og jeg håpet inderlig at den ikke skulle bli virvlet opp på ny. Det ble ikke nevnt at temaet denne gang var om en varsler. Jeg har snakket med de fleste andre som ikke ville snakke med forfatteren, og deres forklaring var den samme som min.

Noen faktiske forhold må repeteres: Bakteppet er en tragisk konflikt mellom Ola Didrik Saugstad og Dag Bratlid, en konflikt som er meget godt kjent i miljøet. Alle bokens konflikter har samme utgangspunkt. Bratlid fikk i 1989 en stipendiat som skulle undersøke lungefunksjon hos de minste. Hun avsluttet sine studier, leverte sin avhandling og fikk en

god og enstemmig komitéinnstilling. Saken «eksploverte» da Saugstad 14.11. 1995 leverte sitt varsel til instituttgruppen. Dette var like før dette organet formelt skulle godkjenne disputasen. Varselet inneholdt alvorlige anklager vedrørende to barn som døde i forbindelse med stipendiatens undersøkelser. Fredrik var den ene av disse. Stipendiaten fikk forsvare sin avhandling til avtalt tid. Rikshospitalet meldte saken til Fylkeslegen. Det ble oppnevnt en svensk sakkyndig. Så fulgte tre vanskelige år før Fylkeslegen altså henla saken i 1999.

Historien om Fredrik utgjør 97 av de 143 sidene i Hustads bok. Den har ingen nye opplysninger i saken. Alt som fortelles, har vært diskutert frem og tilbake under Fylkeslegens behandling. Mange påstander som tidligere har vært tilbakevist en rekke ganger, fremføres på nytt. Det har ingen hensikt å gjenta en slik diskusjon sju år senere. På meg virker det som om Hustad tror at i sykehus er behandling og forskning det eneste man gjør. Derfor har Fredrik vært utsatt for forskning! Han synes å glemme at en viktig del av vår virksomhet på et spesialisert sykehus er utredning. Ganske ofte er det slik at vi gjør diagnostiske utredninger som ikke har direkte behandlingsmessige konsekvenser, men som er viktig for å danne seg et helhetsbilde som vi senere kan ha som grunnlag for beslutninger om behandling. Selvsagt er utredninger avgjørende for korrekt diagnose, men det er ofte også viktig for å få en samlet vurdering av en kompleks situasjon. Skal det surstoff-trengende barnet kobles til respirator hvis egenrespirasjonen ikke lenger duger, eller bør barnet få palliativ pleie? Slike spørsmål var det vår samarbeidende avdeling ønsket å få hjelp til å besvare.

I 1998 sendte Bratlid et brev til Norges forskningsråd hvor han anmodet om en «vurdering av forskningsrelaterte forhold» til Saugstad, noe som i boken *Varsleren* omtales som en anklage om forskningsjuks. Denne saken fyller resten av boken. Dag Bratlid jobbet på dette tidspunktet i Trondheim, og fordi jeg ikke var deltaker i denne saken, vil jeg heller ikke kommentere den nærmere.

Er Saugstad en varsler?

Dersom det virkelig er slik at Saugstad er en varsler, er han en meget atypisk sådan. At det kom kraftige reaksjoner på tidspunktet for hans varslerbrev, kan ikke over-

raske noen. Disputasen fikk heldigvis gå etter planen. Hvis Saugstad følte seg frosset ut, er det trist, men det er en subjektiv opplevelse som det er vanskelig å diskutere.

Saugstads formelle posisjoner kan jeg imidlertid uttale meg om. En nødvendig forutsetning for å kvalifisere til begrepet varslere er at du rammes på en eller annen måte. Varslere blir ofte på et sett og vis straffet – derfor er temaet og lovforslag om varsling viktig. Saugstad ble ikke straffet. Han har ikke blitt fratatt noen posisjon i årene etter at dette ble en sak, snarere tvert imot. Saugstad ble i 1991 ansatt i stillingen som leder av Pediatrisk forskningsinstitutt ved Rikshospitalet (RH) etter meg. Han har gjort en imponerende innsats som leder av instituttet, og varslerepisoden endrer ikke dette. Selv om Pediatrisk forskningsinstitutt (PFI) formelt er en del av Barneklubben (BK) har jeg aldri før eller senere blandet meg inn i hans ledelse av instituttet eller motarbeidet ham på noen måte. I en kontrakt som vi begge underskrev 6.7. 2000, heter det: «Vi vil fortsette arbeidet med å tydeliggjøre PFI som en selvstendig institusjon. BK har allerede bedt om at dette gjøres på RH's organisasjonskart og ved høstens budsjettbehandling vil vi arbeide ytterligere for å fristille PFI med eget budsjett og eget ansvar.»

Saugstad har fått frem mange doktorander. Han har greid å skaffe til veie midler fra norske kilder langt mer enn noen annen gruppe på Barneklubben. Han har hatt støtte i mange miljøer, både i og utenfor pediatri. Norske kolleger nominerte han til en betydelig internasjonal pris i 2001 – Virginia Apgar-prisen – som han fikk. Han ble i 2001 æresmedlem av Norsk perinatalmedisinsk forening. Rimer dette med en varslers skjebne? Kan en varslere bli så atypisk at det faktisk blir helt meningsløst å bruke betegnelsen?

Til slutt dette:

Bokens utgangspunkt er en liten prematur og meget syk gutt som døde for 14 år siden. 14 år er mange år i en tid hvor alt endrer seg raskere og raskere.

I medisinsk praksis er det ofte spørsmål om liv og død. Intensiv nyfødtmedisin er kanskje det beste eksemplet på dette. Jeg har hittil ikke ønsket å delta i en debatt om et tragisk dødsfall som allerede har vært behandlet i alle aktuelle instanser innenfor og utenfor det medisinske fellesskap. Ikke fordi vi som på forskjellige måter var innblandet, ikke er opptatt av slike spørsmål, men fordi saken ble avsluttet fra tilsynsmyndighetenes side for sju år siden. Døds-

fallet var en tragedie som bringer opp en rekke etiske og vitenskapelige dilemmaer som alltid vil følge praksis for leger og forskere. Dilemmaer er en del av vår hverdag. Vi må ta en avgjørelse og leve med den. Vi må bygge på best tilgjengelig kunnskap og diskutere med kolleger, og de aller fleste av oss vil noen ganger gjøre feil. Kanskje var det feil å gjøre lungeundersøkelsen på Fredrik? Noen vil si nei, noen vil si ja. Jeg sier, som Saugstads advokat gjorde, at behandlingen skjedde i god mening.

Sverre O. Lie

sverre.olaf.lie@rikshospitalet.no
Barneklubben
Rikshospitalet-Radiumhospitalet
0027 Oslo

*Manuskriptet ble godkjent 27.6. 2006.
Medisinsk redaktør Petter Gjersvik.*

Litteratur

1. Hustad J. Varsleren. Oslo: Spartacus, 2006.
2. Haug C. En legefiende? Tidsskr Nor Lægeforen 2006; 126: 1311.
3. Haug C. Å ha rett – og retthaveri. Tidsskr Nor Lægeforen 2006; 126: 1593.
4. Bratli D, Farstad T. Varsleren – den andre versjonen. Tidsskr Nor Lægeforen 2006; 126: 1622–3.
5. Hørven I. En legefiende? Tidsskr Nor Lægeforen 2006; 126: 1623.